

Från KVARNSMEDJAN via J. F. CARLSSONS SMIDESAFFÄR och PETTERSSON & BARR AB till SWESAFE, en presentation av Uppsalas äldsta ännu existerande industriföretag

Kvarnsmedjan

Företaget, som i dag heter Swesafe, är Uppsalas äldsta ännu existerande industriföretag. Det har sitt ursprung i den s.k. *Kvarnsmedjan* på Holmen i Fyrisån (byggnaden finns kvar och ingår numera i Upplandsmuseet). Den äldsta kända notering om Kvarnsmedjan återfinns i bibliotekarien Johannes Eenbergs redogörelse från 1703: "En utförlig Relation Om den Grufweliga Eldswåda och Skada som sig tilldrog med Upsala Stad den 16 Maji 1702".

Bilden t.v., som är från början av 1900-talet, är tagen på gården på Holmen i Fyrisån. Företaget hette då J. F. Carlssons Smidesaffär.

Fast i folkmun hette företaget aldrig annat än Kvarnsmedjan. Och så förblev det fram till slutet av 1920-talet

Bilden t.v. är en sida ur Johannes Eenbergs "En utförlig Relation Om den Grufweliga Eldswåda och Skada som sig tilldrog med Upsala Stad den 16 Maji 1702".

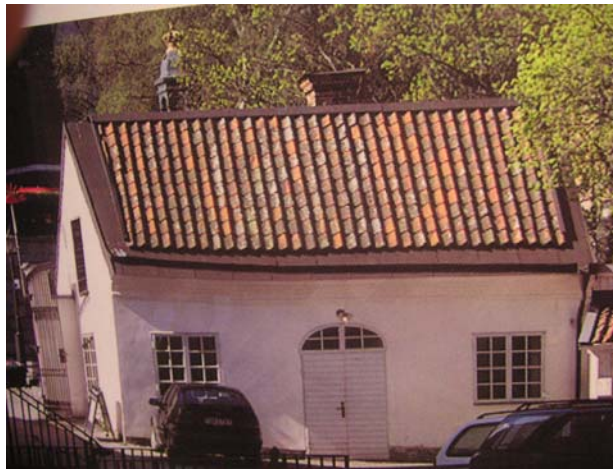
I utdraget ovan står att läsa:

- wid Qwarnen gick det olyckeligare: Ty där som Qwarndammen gör strömmen smal / stod på östra sidan en stor Träbyggning och andre huus rätt neder i åårbrädden / Platsen kallades Tensta-gården / hwar ifrån Elden flög öfver / och tände Qwarnsmidian samt Säg-Qwarnen och Slots Wattukonsten / som där planterad stod / tillika med

Tornet öfwer St. Erichs kiälla (o)-----. –Academie Miöhl- Qwarnen (p) blev med föga hielp frälst ----

Texten tyder på att Kvarnsmedjan fanns som företag före den stora branden 1702. Möjligen kan här finnas släktskap med "Kopparhammaren" som tillsammans med "Såg-Qwarnen", "Bössgjuteriet och "Pappers-Qwarnen" ingick i det bruk som startades 1612 på Västra Åkanten. Men därom veta vi intet.

Om Kvarnsmedjans öde mellan början av 1700-talet och 1880 finns inte mycket att säga annat än att den eld- och vattendrivna smedjan omnämns då och då i bevarade skrifter och att smedjan aktivt deltar i återuppbyggandet av staden samt att många generationer av bönder, åkare och andra hästägare där skodde sina hästar och att smedjan tillverkade redskap av skilda slag. Vem eller vilka som till en början drev smedjan har inte gått att reda ut.

Kvarnsmedjan på Holmen i Fyrisån ingår numera i Upplandsmuseet.

Jordbruksredskap av skilda slag tillverkades på Kvarnsmedjan

Tillverkning av vagnshjul var en stor produkt för Kvarnsmedjan långt in på 1900-talet

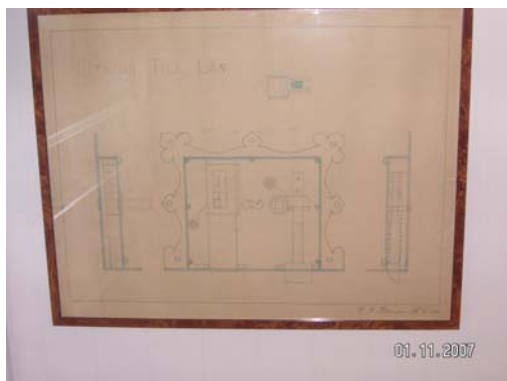
Hjul och underreden till åkdon av detta slag (bilden t.v.) tillverkades på Kvarnsmedjan.

Bönder, åkare och andra hästägare skodde sina hästar på Kvarnsmedjan

J F Carlssons Smidesaffär

År 1880 lät smidesmästaren J. F. Carlsson meddela att han avsåg att överta verksamheten vid Kvarnsmedjan och att han där skulle att driva rörelse under namn av *J. F. Carlsson Smidesaffär*. Samme J. F. Carlsson drev samtidigt rörmokeri vid S:t Eriks Torg. Han var också delägare i "Ulva qvarn". Mellan 10 och 12 man arbetade då hos honom, "varav två-tre var hovslagare". Kvarnsmedjan var då stadens såväl största som mest ansedda smedja och J. F. Carlsson var en man med stort anseende i Uppsala.

Ritning till domkyrkoportarnas lås. Tavlan är i privat ägo

Det mesta av arbetet utfördes för hand, de maskiner som fanns var tämligen enkla. I själva kvarnbyggnaden hyrdes ett rum för att smedjan skulle få tillgång till vattendriven maskinkraft för svarv och bormaskiner. Åkdonssmeden var vid denna tid en stor produkt, men firman

sysslade också med en hel del byggnads- och konstsmiden. Företagets intresse för lås och nycklar av alla de slag föddes under J. F. Carlssons ledning. 1890 konstruerade *verkmästaren vid J. F. Carlssons Smidesaffär, Erik G. Pettersson*, lås och nycklar till Uppsala Domkyrkas stora portar.

J. F. Carlsson intresserade sig för den tidiga Uppsalaidrotten. Det var i främst verksamheten i Idrottsföreningen Kamraterna (IFK Uppsala) som intresserade honom och som också fick honom att skänka priser av skilda slag. Silverpokalen här nedan är ett sådan pris. Det överlämnades till IFK Uppsalas stafettlag 1907. I det laget ingick Nils Frykberg, Nils Howander, Paul af Uhr och Olle Ottander. Pokalen finns bevarad i föreningens prissamling och förvaras i glasmontrar med lås från Swesafe.

1911 råkade Kvarnsmedjan ut för en eldsvåda och företaget flyttades då till Fabriksgatan 2. Men det var inte förrän 1928, som J. F. Carlsson överlät företaget till sin verkmästare, *Erik G. Pettersson*, som nu kallade sig fabrikör. Det var den 14 juni 1928, som Erik G. Pettersson lät meddela, att han övertagit smidesföretaget och att han avsåg att driva verkstaden vidare under namnet J. F. Carlssons Smidesaffärs Eftr. Trots att företaget nu hade lämnat såväl Holmen i Fyrisån som grannen Akademikvarnen fick företaget i folkmun ändå inte heta annat än Kvarnsmedjan.

1928 hade verksamheten vuxit till sådan omfattning att nya större lokaler behövdes. Företaget flyttade då till nya lokaler på Fabriksgatan 4. Det är den plats där Uppsalas nya Polishus nu står.

Pettersson & Barr

Namnet *Pettersson & Barr Smides- och mekaniska verkstad* är av något senare datum. Det namnet tillkom 1935 efter det att fabrikörerna *Harry Pettersson* och *Harald Barr* några år tidigare (1931) övertagit rörelsen efter Harry Petterssons far Erik G. Pettersson. Det var Erik G. Pettersson som 1928 flyttade företaget till Fabriksgatan i Svartbäcken. Vid den tiden var lantbruksmaskiner och maskiner till industrier av olika slag företagets stora produkter. En hel del konstsmiden utfördes också, bl.a. till bankbyggnader i staden.

Under slutet på 1930-talet och till några år efter andra världskriget var Pettersson & Barr också återförsäljare av båtmotorer av märkena Albin och Penta. Under den perioden hade företaget även service för dessa motorer.

Kvarnsmedjans smeder samlade på gården framför verkstaden på Holmen i Fyrisån. Mannen i hatt längst t.v. är Erik G Pettersson. Bilden är från 1910.

Hästvagnar av det slag, som visas på bilden nedan tillverkades av Pettersson & Barr på 1940- och 1950-talen

Bilden t.v. visar en Interiör från verkstaden på Fabriksgatan 2. På bilden syns fabrikören Erik G. Pettersson i arbete på verkstadsgolvet

I slutet av 1940-talet tillverkade Pettersson & Barr denna "vagn", bilden t.h., med bormaskin. Den användes bl.a. vid reparation av betongbanor på flygfält.

T.v. I centrum på bilden, fabrikören Harald Barr - Barr i Pettersson & Barr - utanför verkstaden på Fabriksgatan

Fabrikören Harry Pettersson – Pettersson i Pettersson & Barr – i arbete med att fräsa nycklar.

Epoken Gösta Forslund

1966 övertogs Pettersson & Barr AB, som företaget nu hette efter bolagsbildningen 1957, av *Gösta Forslund*. Han var gammal i gården. Redan 1942 hade han anställts som kontorist i företaget av Harry Pettersson och Harald Barr.

Med Gösta Forslund avtog byggnadsmidesjobben. Företaget började i stället att åta sig servicearbeten åt andra företag, såsom t.ex. S:t Eriks Betong, Kåfs Industrier, UMA Mek. Verkstad, Br. Kjellströms Snickerifabrik, Svenska Väg, Osmunds, Belos m.fl. 1989 sålde Gösta Forslund företaget till S:t Eriks AB.

Gösta Forslund

Nyckelfräsmaskiner för fräsning av s.k. tillhållarnycklar var en stor produkt på Gösta Forslunds tid som ägare till firma Pettersson & Barr. Bilden ovan.

På bilden ovan är Lennart Ringlund i arbete vid fräsmaskinen. Lennart var anställd hos Pettersson & Barr under åren 1983-1991.

Maskinen på bilden ovan är en PEBA plåtdrivningsmaskin, som Pettersson & Barr tillverkade cirka 100-talet av.

Bilden ovan visar rivningen av Pettersson & Barrs verkstad på Fabriksgatan 4. Året är 1973 och verkstadshuset stod i vägen för bygget av Luthagsleden.

Yngve Ahlén i arbete. Han började sin anställning hos Pettersson & Barr 1952 och slutade som pensionär 1996. Bilden t.v.

2001 flyttade företaget till Vattholmavägen 16 där det fanns kvar till 2006. Under den perioden utsattes företaget för ett lika långsiktigt som enträget återuppbyggnadsarbete. Företaget ägdes under den perioden av *Ronny Ahlén, familjen Forsén och Företagshuset i Stockholm.*

Vid årsskiftet 2003/04 blev *Swesafe* ägare till Pettersson & Barr AB. För det 300-åriga Uppsalaföretaget verkar det som en trygg lösning med tanke på att detta

företag är ett av Sveriges största leverantörer av säkerhetsprodukter och säkerhetstjänster.

Swesafe

Swesafe är en av Sveriges största leverantörer av säkerhetsprodukter och säkerhetstjänster. Företaget utformar och installerar allt från kompletta säkerhetslösningar till enskilda produkter för kunder både inom det privata näringslivet och den offentliga sektorn. "Låst, larmat, skyddat" är ledorden. Swesafe finns på 18 orter runt om i Sverige.

Utbudet av lås är stort. Här finns lås av alla de slag; elektriska lås, mekaniska lås, nycklar, dörrstängare, dörrautomatik, gallergrindar, inkrypningskydd, säkerhetsdörrar, inbrotts-, överfalls-, brand- och utrymningslarm, kameraövervakning, säkerhetsskåp av alla de slag, m.m

Behovet av att kunna övervaka och identifiera har ökat kraftigt i samhället. Här kan vi se en del av den utrustning, som används i detta syfte

Inbrotts- och överfallslarm har under de senaste 10-15 åren fått stor efterfrågan

.... liksom önskemål om att kunna kontrollera och styra vem som skall ha tillträde till vilka lokaler. Behovet av passagekontroll har blivit stort

Den som hört hur det skramlar då någon drar en kärra med järnskodda hjul på en stenlagd gata hoppas att sådana arbetsredskap i fortsättningen inte kommer att behövas. Kärror av det slag som den som syns på bilden t.h .tillverkades av Kvarnsmedjan och var ett vanligt inslag i Uppsalas gatutrafik på 1700- och 1800-talen...

.....på 1990-talet var komforten (bilden t.v.) på "kärran" något annorlunda.... Då såg Pettersson & Barrs servicebilar ut som på bilden t.v.

.... och i dag ser det drygt 300-åriga företagets "kärror" ut som på bilden t.h.

Uppsalas industriålderman

Swesafes Mats Lindgren är chef för Uppsalas äldsta ännu existerande industriföretag.
I kraft av detta har Uppsala Industriminnesförening utnämnt honom till Uppsala industriålderman

Roland Agius

2008-06-17

© Uppsala Industriminnesförening och Roland Agius, 2008